

СВЕТ РЕЧИ

Средњошколски часопис
за српски језик и књижевност
Београд 1997.

1

„Пчелињак” Милосава Тешића

Васа ПАВКОВИЋ

Песник Милосав Тешић (1947, Љештанско код Бајине Баште) објавио је досада пет песничких књига: *Кућиново* (1986), *Кључ од куће* (1991), *Благо божје* (1993), *Прелест севера* (1995) и *Прелест севера, круг рачански Дунавом* (1996). Може се рећи да је савремена критика готово одмах, када се Тешић појавио, препознала у њему изузетан лирски глас, па су песнику припале и многе угледне књижевне награде. Између осталих: Награда „Милош Црњански”, „Змајева награда”, Награда „Бранко Милковић”, две награде књ. критичара „Борбе” за књигу године итд.

Не улазећи сада у дубље разматрање поетских карактеристика Тешићеве поезије, рећи ћемо само да је он песник који настоји да продужи и обнови традицију везаног стиха у српској лирици, да вешто, често виртуозно барата различитим песничким облицима, строфама и версификационим матрицама, стварајући својим књигама један од највреднијих ауторских пројеката на крају века.

Песма „Пчелињак” о којој ћемо рећи неколико опаски је криптосонет - четрнаест његових стихова исписано је без стандардне строфичке поделе, у симетричном десетерцу. У криптокатренима песник римује по схеми **аабб**, да би у терцинама прешао на схему **аббаци**, што је праћено и опкорачењима, чија значењска активација се користи од другог дистиха другог катрена. Само један стих у песми „Пчелињак” ремети симетрични десетерац, што је, наравно, и ефектно повезано с опкорачењима и антикаденцом, реч је о трећем стиху прве терцине, чиме се изузетно истиче реч **кошница**, за сваки пчелињак најбитнија реч (односно објекат).

Тематска сегментација текста (термин Кирила Тарановског) логички се поклапа са ритмичком и значењском, у целом

првом катрену и прва два стиха другог, а потом Милосав Тешић опкорачењима подстиче „преливања смисла” из једног у други стих, стварајући значењску (семантичку) напетост, на известан начин опозитну како првој половини песме тако и укупном смислу њеном. Док се првом половином „Пчелињака” доминирати утисак уређености па чак и извесне ритмичко-наративне монотоности, другим делом, све интензивније како се песма ближи крају и смирењу, са семантичким затамњењем о којем ћемо доцније говорити, песник ће ла-

гано изневеравати „тромо ишчекивање” и реализовати херметички угођај, придружујући ритму и речима стиховне информације које садрже други део другог крипто катрена и крипто терцине.

Ако смо овим речима описали формално устројство песме, кренућемо сада у ближе разматрање значењске неизвесности коју она целином свог сложеног смисла емитује у српском језику.

Јован
Бијелић,
Црвене
магле

*Грабежан сумрак гуња гузушке,
лоче сурушке, њљује узрушке.*

„Пчелињак” Милосава Тешића

Персонификујући сумрак, у песми о пчелињаку (и пчелама у сваком случају!), Милосав Тешић на почетку наглашава да неће говорити нити о меду и свим његовим симболичким конотацијама (у традицији језика и културе), али, видећемо, нити о пчелама, као посредницима између сунца и меда. Пчеле су, иначе, у многим симболичким системима изузетно сложени симболи - рецимо: симболи **сунца, васкрснућа**. Пчеле су бића ватре, али и Христов амблем (јер „спајају” **мед и жаоку**). Уопште о овим значењима пуно информација можете наћи у петом поглављу „Књиге о Манделштаму” К. Тарановског.

Први, наведени дистих песме је очита емфаза, тон је подигнут, натуралистичка и гротескна компонента наглашене. Уместо придева који би био очекиванији (грабежљив), песник се одлучује за ређи, али ефектнији (грабежан). Звучање гласова у стиховима, њихов мутни тембр, уствари наговештава тмоли, мутни смисао целе песме.

А да би се уводна персонификација истакла, песник и у другом стиху сумрак третира као биће. Онај који може да „гута гугутке”, такође „лоче сурутку” и „пљује угрушке”. Консеквенце значења последње реченице далекосежне су, али ми, поједностављујући их, напомињемо да се као ни мед (у песми о пчелињаку), не помињу директно ни **млеко** ни **крв**, као жртвене течности. Не помињу директно, али ће крв бити смештена у „угрушцима”. (то је скривени смисао, до којег је песник, вероватно, стигао подсвесним путем.)

Укупна слика прва два, издвојена већ стиха овако је окочана:

*Просје се дремеж ћука, јејине:
одложи алаш њлеме ѡчелиње.*

Као и прва половина криптикатрена и ова друга је значењски завршена, али и помало

херметична бар на први поглед. Песник, наиме, и даље са почетном енергијом **дескрипције** гради атмосферу око пчелињака. (Наравно: он је могао и рећи - Почну се будити ћук и јејина - , али то би било мање убедљиво и узбудљиво, песма би изгубила на почетној снази и читалачкој привлачности.)

Није случајно ни што се бугење птица које су **ноћу активне** одређује глаголом „просути се”. То у лагашној, прикритој свези са изостављањем жртвених течности, које смо малопре помињали (у оквиру замене да-

Милосав ТЕШИЋ
ПЧЕЛИЊАК

*Грабежан сумрак гуџа гугућке,
лоче сурутку, њљује угрушке.*

*Просје се дремеж ћука, јејине:
одложи алаш њлеме ѡчелиње.*

*Светица у дроњку воћке сјаљује,
баца се жаром, крије сјаљује.*

*Колица шкрије. Тмуло ѡрујови
гуде, брундају. Кућни духови*

*вуну дрндају. Ушћаш ушвара
газом ѡрелазу; гњиле мошнице*

*у бакрач с медом мочи. Кошнице,
смиљем каћене, гуши усјара:*

*и фујка зефир врео, вошћани
у разбој ноћни, крикав, кошћани.*

на за ноћ, Сунца за Месец) може означавати и почетак владавине бића ноћи: ловаца - ћука и јејине. Уз ту асоцијативност долази и читаочеву свест и сећање на претеће, демонске гласове које ове птице одају и празноверна убеђења која су с тим гласовима скопчана. Уследиће последица доласка сумрака и с њим ноћи - **једини моменат** у којем ће бити поменути становници пчелињака - „племе пчелиње”. Дакле, не појединачне пчеле, нити радилице, матице ни тру-

тови, рецимо, већ сви они као јединствена целина, племе. Одлагање „алата” означава у пе-

сми не само престанак рада пчела, већ и промену звукова у природи и песми. Једни звуци смењују друге, док сумрак стамњује светлост.

*Светица у дроњку воћке сјаљује,
баца се жаром, крије сјаљује.*

И овај дистих је реализован као јединствена значењска целина. Милосав Тешић описује активности пчелара. Наравно, он неће једноставно рећи да пчелар ради око својих пчела и кошница, да пчелар рецимо завршава вртање меда и слично, већ ће вешто, из другог плана саопштити где се пчелињак налази - у воћњаку. „Спаривање воћка” је, верујем, друго име за оне послове пчелара при којима он добија мед, а пчеле разносе пелуд и опрашују воћке. Пчелар тим поступцима помаже воћкама и њиховом размножавању, доприноси продужавању живота. Томе да га песник види као свеца доприноси и опрема пчелара - онај заштитни шешир широког обода, са висећом заштитном мрежом, који штити пчелара од уједа пчела стражара и пчела уопште. Визији пчелара као свеца доприноси и жар, у сумраку, који му осветљава лице и широки обод шешира, подсећајући песника (и нас) на ореол који видимо око светачких глава на иконама. Па и атрибуција свечевог изгледа, оно „у дроњку”, укључује се у такав лик. Свеци су испосници, скромно обучени.

Други стих, фактички, саопштава (изокола) читаоцу да и поред сумрака пчелар наставља да ради и пчелињаку, око кошница својих штићеница. Свакоме ко зна мало о пчелама или је бар прочитао класичну Метерлинкову књигу, познато је како пчелари поступају са својим крилатим друштвима, зашто користе жар и спаљивање крпа. Не улазећи у значењску дигресију на тему полности, парења и рађања, подсећамо читаоца на многозначност речи **жар** у српском језику,

„Пчелињак” Милосава Тешића

што се може проверити у „Речнику савременог српско-хрватског књижевног и народног језика” САНУ, многозначност коју је Милосав Тешић овом приликом виртуозно искористио.

Стигли смо да наглог обрта у песниковом начину излагања, он почиње да ремети нарацију, те ћемо ради прегледности и јаснијег излагања наводити значењске целине, пренебрегавајући криптичну строфику сонета (сам песник га је начинио у том облику поштујући енергију излагања која му се наметнула).

**Колица шкрипе. Тмуло шруштови
зуде, брундају. Кућни духови
вуну дрндају.**

Ту, наред стиха, песник је ставио тачку.

„Колица шкрипе”. Звук колица јавља се као знак новог звука у песми. На неки начин, после „одлагања алата” пчелињег племена у песми (у свести читаоца) титрао је, треперио мук. Песник, наима, није акустички означавао свечеве активности. Сада се у песму враћа звук, па одмах и нови, гуђење и брундање трутова.

„Колица шкрипе”. Каква су то колица? Да ли банална, на којима пчелар вуче мед у бакрачима? Или колицима песник именује врцаљке, алат за вађење меда из кошница? Једнозначан одговор је сигурно немогућ. И док се таквом стању придружује сасвим јасан опис активности трутова, следи стих у опкорачењу „Кућни духови / вуну дрндају”, који се може објаснити као поређење звука који производе трутови и звука који стварају духови при дрндању вуне. У семантичком затамњењу овог дела песме „Пчелињак” помоћи ће нам тврдња Веселина Чајкановића из текста „Вуна и лан”, где дословце стоје и речи: „Вуна код нас има широку употребу у магији. Она се употребљава као утук: нпр. на кошнице, које су врло урокљиве, међу се

лутке и венчићи од вуне”.

Сада је активност духова, осветљена дубоко старим светлом. Они су ту, у песми, да би штитили кошнице и пчелињак као извор живота од демона.

Наравно песма ту не престаје.

**... Ушћай ушћара
газом йрелази: зъиле мошнице
у бакрач с медом мочи. Кошнице
смиљем кађене, гуши усћара.**

Ту се може направити кратка пауза у песми, иако је песник наставио свој опис. Можда је „Уштап утвара” најтамнији симбол у „Пчелињаку”. Будући да је сумрак, а кроз песму од почетка тече време, можда је само реч о Месецу, али у сплет асоцијација продиру и „светац у дроњку” и многозначни „жар”. Или је Месец, још изразитије, као прастари симбол женског принципа, укрштен са осталим, претходним садржајима одржавања и продужавања живота као феномена? У песми, дакле, влада (ирационални) мрак, а просеви (рационалног) светла су ретки, тренутни. Сунце је прогутано с гугуткама, а једино помињање меда смешта га у бакрач у којем су „зъиле мошнице”, знак немоћне, уништене мушкости. Смињао се наслуђује (у игри су такође трутови, малочас поминути светац и његов „жар” итд.). Продужавање живота који светац обавља у воћњаку, радећи око својих пчела, директно је супротстављен прекиду полног живота у „зъилим мошницама”. Можда је прво супституција, замена за друго. После тог, по нама централног и неразмрсивог чвора у песми, следи крај, смирење:

**.... Кошнице,
смиљем кађене, гуши усћара:
и фујка зефир врео, вошћани
у разбој ноћни, крцкав, кошћани.**

Када се говори о неким песницима не пропушта се прилика да се истакне њихова

склоност према грађењу нових речи, неологизама. У српској поезији пре свега мислимо, када говоримо о том плану језика, на Сарајлију, Кодера, Лазу Костића, у новије време Десимира Благојевића и Давича. Будући да поштује стандардне морфолошке принципе српског језика, а има и изузетну лексичку компетенцију у области покрајинизама, Милосав Тешићу скоро свакој својој песми ствара и нове речи, по угледу на народне, постојеће. Због њихове успелости критичари то не примећују. У првом стиху друге терцине срећемо једну такву реч - успара. Јасно је да је реч о оморини, врелини која влада по кошницама и око њих. (Из далека та реч асоцира читаоца на раније помињано спаривање!). Претпоследњи стих додаје слици звук зефира који „фујка” (још једна Тешићева занимљива, пореклом оноματοпејска реч), док нас придев „воштани” враћа глобалној слици пчелињака, омогућавајући поентни, семантички тамни стих.

Напуштајући с песником песму, морамо се упитати о томе шта је „разбој ноћни, крцкав, кошћани”? Да ли живот и даље траје, у малог апотеози слике?

Биће да, не претерујући у слободи тумачења, у том „разбоју” можемо препознати тренутак у којем сам песник, ноћу, ради на сложеној слици „Пчелињака”, продужавајући га у језику. Песмом. Јер, производ пчелињака, мед, је и симбол духовне хране светаца и мудраца, па и песника. А у психоанализи: мед је симболички резултат процеса изграђивања себе као крајње последице унутрашњег рада на себи.

Као што пчеле „постају мајке радом својих усана”, тако и песници постају творци говорећи, пишући - стихове.

Није ли пчелињак кућа песниковог сложеног бића?